

Kulturelle Integration und Personennamen im Mittelalter [Kulturális integráció és személynevek a középkorban]

Szerkesztők: WOLFGANG HAUBRICHS – CHRISTA JOCHUM-GODGLÜCK.
Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 108.
De Gruyter, Berlin–Boston, 2019. 314 lap

1. A kötet előszavában a szerkesztők, akiknek munkáját kezdetben ANDREAS SCHORR is segítette, a könyv létrejöttének körülményeit ismertetik röviden: kilenc tanulmány először előadás formájában hangzott el 2009-ben a saarbrückeni Saar-vidéki Egyetemen (Universität des Saarlandes), majd a kötet szerkesztésekor az aktualizált írások kiegészültek még négy tanulmánnyal. Az írások szerzői történészek és nyelvészek, akik az európai személynevek nyelvi és kulturális kontaktusait térben és időben is sokszínűen mutatják be. Mivel a kötet nem tagolódik alfejezetekre, a tanulmányok ismertetése a kötetben való megjelenésük sorrendjét követi.

2. Bevezető tanulmányában WOLFGANG HAUBRICHS a középkori személynevek kutatási lehetőségeit és módszereit, illetve annak buktatóit vizsgálja a nyelvi interferencia és névtan összekapcsolása felől megközelítve (1–23). Ismerteti a germán családnevek latinizálódásának (az akkulturáció egyik jelének) a folyamatát. Bemutatja a germán és latin névadási rendszert, kitérve a hibrid nevek megalkotására; példáiban a latin *urso-* ('medve') és *lobo-*, *lopo-*, *lupo-* ('farkas') előtagokkal létrehozott nevek állnak, mint például *Urse-bertus*, *Urse-ram*, *Urs-ulfus* és *Lobo-bertus*, *Lup-oaldo*, *Lop-olf*. HAUBRICHS kitér a germán nevek latin nyelvben történő fonetikai-fonológiai, továbbá a latin személynevek germán nyelvben történő integrációjára is. Utóbbira példák a bajor nyelvterületen létrejövő olyan germán személynévformák, mint az *Antres* < *Andreas*, *Tenil* < *Daniel*, *Tefid* < *David*.

A galliai római családok germán személynéveit mutatja be CHRISTA JOCHUM-GODGLÜCK (24–44): a 8. században Észak- és Közép-Itáliában, Galliában, a Rajna-vidéken, a Duna és az Alpok régióiban ugyanis a személynévek több mint háromnegyede germán eredetű volt. Ezeket a területeken a mai napig jelentős a germán etimológiájú, latinosított nevek előfordulása. A kora középkori jelenség többek között a gyakori római–germán vegyesházasságokkal magyarázható. A nyelvi kontaktus részletes bemutatása a *Gundulfus* < *Gundulf* személynéven keresztül történik, amelyben az első tag (*gunp-*) a német *Kampf*, *Krieg* ('harc, háború'), míg a második tag (*-wulfa*) a német *Wolf* ('farkas') szóval áll etimológiai kapcsolatban. A *Gundulfus* név igen gyakori és kedvelt volt, mivel bizonyos kiváltságokkal járhatott a jelentése miatt.

STEFFEN PATZOLD és ANDREAS SCHORR a galliai püspökségek példáján keresztül mutatja be a nevek kulturális integrációját a késő antik és kora középkor közötti időszakra vetítve (45–77). Elsőként az 5. és 6. századi nem germán eredetű püspöknevekkel foglalkoznak. Ezek eredhetnek a keltából (pl. *Avitus*, *Namatius*), a görögből (pl. *Eparchius*, *Pantagathus*) és a latinból (pl. *Domninus*, *Mamertinus*) is. A 6. század végétől a germán eredetű nevet viselő püspökök száma jelentősen nőtt (pl. *Aiglibertus*, *Herlemundus*). A tanulmányhoz tartozik egy 7 oldalas részletgazdag melléklet, amelyből Vienne, Le Mans és Clermont 5–7. századi püspökeinek nevét, illetve azok etimológiáját ismerhetik meg az olvasók.

REMBERT EUFE a latin–germán nyelvi kapcsolatokat a Frank Birodalomból származó meroving pénzérméken található személyneveken keresztül elemzi (78–116). A berlini Bode Múzeumból származó érméken található nevek többsége germán, egy részük azonban latin eredetű. A nem germán eredetűek között találunk istenek (pl. *Martinus* < *Mars*), városok (pl. *Laurentius* < *Laurentum*), naptári események (pl. *Vindemius* < *vindemia* ’szüret’) és állatok (pl. *Ursinus* < *ursus* ’medve’) nevéből származó személyneveket is. A tanulmány mellékletként közel 150, a berlini érméken talált 6–8. századi személynevet tartalmaz, azok rövid morfológiai és etimológiai szempontú ismertetésével.

A kora középkori latin és germán személynévadást transzlingvális aspektusból vizsgálja MARTIN HANNES GRAF (117–139). A tanulmány bevezető részében részletesen tárgyalja Raetia Curiensis provincia földrajzi elhelyezkedését és történelmét, majd a középkori politikai és egyházi tisztviselők (pl. szerzetesek) neveit elemzi, amelyek a középkori imaegyletek által létrehozott könyvekben maradtak fent. A szerző bemutatja és elemzi az e területet uraló Victorida dinasztia családfáját, majd táblázatos formában közli Chur püspökeinek, Disentis és Pfäfers apátjainak neveit, azok datálása, illetve germán és latin eredete szerint csoportosítva. A szerzetesek neveit előfordulásuk gyakorisága szerint sorolja fel: a vizsgált harminc névből a három leggyakoribb a *Victor*, *Vigilius* és *Silvanus*.

A politikai és kulturális integrációt és a latin–germán nyelvi interferenciát elemzi a Karoling-kori Raetia Curiensis területéről származó adatok alapján WALTER KETTEMANN és JENS LIEVEN (140–170). Forrásként a Liber viventium Fabariensis elnevezésű kódex szolgál, amely 4615 nevet tartalmaz, túlnyomórészt a 9–11. századból. A szerzők a legkorábbi bejegyzéseket elemzik, amelyek 18 személynevet tartalmaznak, köztük a Karolingok, tisztviselők és püspökök neveit (pl. *Victor*, *Adalbertus*, *Hildigarda* és *Constantinus*). A tanulmány két színes illusztrációt is tartalmaz a forrásból, amely művészettörténi szempontból is kimagaslóan értékes.

MARIA GIOVANNA ARCAMONE (171–179) és MARIA VÖLLONO (180–187) a 8. századi longobárd időszakból való itáliai latin–germán hibrid neveket, vagyis összetett személyneveket vizsgálja. Értelmezésükben ilyennek számít az a személynév, amely germán minta alapján két tövből áll (ditematikus), és az első tag vagy a suffixum latin eredetű. MARIA GIOVANNA ARCAMONE elemzésében a *Lup-* (*Lop-*, *Lub-* és *Lob-*; ’farkas’) és a *Magn-* (*Magnu-* ’nagy’) tövekre helyezi a hangsúlyt. Bemutatott példái között szerepelnek például a *Lopardus*, *Lopoad*, *Lupigis*, *Magniperga*, *Magnefred* és *Magnolfi* nevek. A germán eredetű *leuba-* (pl. *Leubaldus*) és *magina-* (pl. *Meginfrid*) tövek, ellentétben más germán népcsoportokkal, a konzervatívnak mondható longobárd területen kevésbé terjedtek el. MARIA VÖLLONO a latin eredetű *-ulus* suffixummal végződő személyneveket elemzi (pl. *Munulus*, *Ubaldulus*). Megállapítása szerint ezek főleg Toszkána területén terjedtek el az alacsonyabb és középosztálybeli lakosok körében.

MARIA RITA DIGILIO a germán eredetű kora középkori itáliai nevek szociokulturális vetületét vizsgálja a Beneventói Hercegség területéről származó okiratokban (188–213). E személynevek vizsgálatának segítségével ismereteket kaphatunk az adott kor történelméről, a római és longobárd nép integrációjáról, szociális rétegződésükről és a nevek körükben való elterjedéséről. Mivel a germán eredetű nevek presztízserkéke kiemelkedőbb volt, a magasabb rétegek körében voltak elterjedtebbek, míg az alacsonyabb rétegekbe tartozók többnyire latin eredetű nevet viseltek. A szerző a névadás két generáció közti változását és a szülők névválasztási szokásait is bemutatja.

WOLFGANG HAUBRICHS második tanulmányában a kora középkori nevek világáról nyújt átfogó képet Ravenna, Romagna és Pentapolis területéről (214–253). Táblázatban rendszerezi a 7–10. századi ravennai püspökök főképp germán eredetű neveit. Megfigyelése szerint a 8–10. századi nevek görög, latin, germán és hibrid eredetűek voltak. A három leggyakoribb nem germán eredetű férfinév a 9–10. században Ravennában és környékén a *Johannes*, a *Petrus* és a *Leo*, míg a longobárd Észak-Itália területén ugyanazon első kettő mellett a *Dominicus*. A germán eredetű nevek a vizsgált területen leginkább a 10. században kezdtek elterjedni, kezdetben uralkodók neveit vették át változtatások nélkül (pl. *Aistulf*, *Arnulf*, *Bernardus*, *Konrad*).

A túlnyomórészt német nyelvű tanulmánykötet egyetlen angol nyelvű írása a britek és angolszászok névhasználatával foglalkozik, szerzője JOHN INSLEY (254–276). Az elemzés középpontjában a brit helység- és személynévadás, illetve az azokra gyakorolt latin és angolszász hatás állnak. A helységnevekben gyakran megfigyelhető a latin elemek átvétele, például *Manchester*: *cheaster* 'város', *Portecheaster* (ma *Porchester*): *portus* 'kapu, átjáró', *Walcot* < *W(e)alacot* 'britek háza'. Az angolszász forrásokban gyakran fordulnak elő brit nevek; például a *Caedmon*, *Caedualla*, *Gewisse*, *Penda*.

A zsidók személyneveinek a Nyugat-római Birodalomban és a középkori Spanyolországban (illetve elődállamaiban) végbement integrációját kutatja LIDIA BECKER (277–300). A késő császárkori Nyugat-római Birodalomban már megfigyelhető a latin, görög és arámi eredetű nevek elterjedése. A sémi eredetű nevek között gyakori volt a *Maria*, *Simon*, *Abbas*, *Ionata*, *Beniamin*, *Rebecca* és *Samuel*, de kedveltek voltak a sémi eredetű zsidó nevek között az ótestamentumiak is (pl. *Isaac*, *Iacob*, *Ioses*, *Iudas*, *Sara*). A zsidók körében az Ibériai-félszigeten gyakori volt a középkorban (10–12. század) a bibliai héber (pl. *Abram*, *Ava*, *Nathan*) és a latin eredetű nevek (pl. *Rosello*, *Donadeo*, *Salvator*) használata. A nyelvi interferencia jelenségének előfordulását a héber–latin eredetű nevek (pl. *Vitas*, *Vidal*, *Benevenisti*) példázzák.

FJODOR USPENSKIJ egy névválasztási modell keletkezését és annak alkalmazását mutatja be a 11–13. századi Skandinávia uralkodóinak törvénytelen gyermekei kapcsán (301–314). Egy norvég dinasztiától – amelynek családfáját az olvasó megtalálja a tanulmányban – eredt az a szokás, hogy az uralkodók nem törvényes gyermekeiket a névadás révén is megkülönböztették: a *Magnús* név adásával jelölték meg ugyanis azt a gyermeket, aki bár illegitim leszármazott volt, az uralkodó mégis elismerte utódlási jogát, kiemelve őt a többi illegitim utód közül.

3. A bemutatott elemzések középpontjában nyelvi interferenciajelenségek vizsgálata áll a középkori névrendszerekre vetítve. A szerzők – történészek, romanisták, anglisták, skandinavisták és germanisták – igen változatos képet adnak a középkori személynevekről és azok egymástól távol fekvő területeken átívelő kölcsönhatásáról, többek között Gallia, Britannia, Skandinávia és Itália területéről, a késő antikvitástól egészen az érett középkorig. A hiánypótló kutatások révén új perspektívából ismerhetjük meg a nyelvi interferencia névtani vonatkozásait.

WALDHAUSER SZIMONETTA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1700-3542>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar